

AGATA GRUSZECKA-TIEŚLUK
Warszawa

NEW AGE PO POLSKU

Autorka recenzowanej książki postawiła sobie niezwykle trudne zadanie, podjęła mianowi-

cie próbę zrekonstruowania całościowego obrazu New Age w Polsce¹. Podtytuł monografii

Adres do korespondencji: agruszecka@aps.edu.pl lub agata.gruszecka@gmail.com

¹Dorota Hall, *New Age w Polsce. Lokalny wymiar globalnego zjawiska*, Wydawnictwa Aka-

wskazuje na zagadnienie główne, czyli poszukiwanie powiązania między lokalnym wymiarem religijności a nowym², pojawiającym się od niedawna w Polsce nurtem — Nową Erą.

Dorota Hall, z wykształcenia socjolog i antropolog kultury, swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół szeroko rozumianej religii i religioznawstwa. Nie dziwi więc fakt, że cała monografia poświęcona jest znalezieniu wspólnej płaszczyzny — płaszczyzny porozumienia między lokalnym wymiarem religijności ludowej a nowym ruchem społecznym zogniskowanym wokół dziedzin holistycznych. Jest to podejście nowatorskie z kilku powodów. Po pierwsze, nie mieliśmy wcześniej do czynienia z tak kompleksowym opisem zjawiska New Age w polskiej rzeczywistości. Po wtóre, oryginalne jest główne założenie książki, jakim jest porównanie, a nie skonstrastowanie nowej duchowości z polską tradycyjną religijnością. Ideą autorki jest bowiem założenie powinowactwa między Erą Wodnika a polską religijnością ludową.

Teza ta rozwijana jest stopniowo, w recenzowanej monografii można bowiem wyróżnić kilka odrębnych części. W kolejnych rozdziałach Hall ukazuje poszczególne wątki weryfikujące jej główne założenie.

Książka rozpoczyna się ogólnym wprowadzeniem w podejmowaną tematykę. Autorka opisuje badania przeprowadzone przez siebie z udziałem studentów Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej. Uwagę zwraca zgromadzony bardzo obszerny materiał źródłowy, Hall powołuje się bowiem na liczne pozycje z kanonu literatury polskiej i zagranicznej, na informacje zaczerpnięte z miesięczników poświęconych tej tematyce (np. „Nieznany Świat”), czy z różnych stron internetowych, między innymi Stowarzyszenia Badań Kamiennych Krę-

demickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, stron 433.

²W świetle tez Doroty Hall nie do końca uzasadnione jest używanie sformułowania „nowa” duchowość, gdyż wskazuje ona właśnie na powiązania New Age z tradycyjną religijnością. Ja jednak zdecydowałam się pozostać przy tym przymiotniku, aby jasno wskazywać, o której duchowości mowa.

gów. Tak obszerne odwołanie do źródeł bibliograficznych stanowi niewątpliwą atut. Dodatkowo przeprowadzonych zostało, bagatela, 500 (!) wywiadów pogłębionych z byłymi galerii ezoterycznych, targów medycyny naturalnej oraz z uczestnikami spotkań w Węsiarach, niewielkiej miejscowości na Kaszubach, gdzie znajdują się kamienne kręgi³.

Zbieranie informacji było zadaniem tym bardziej karkołomnym, że nie sposób jednoznacznie zdefiniować, czym jest Nowa Era. Autorka sama zaznacza: „dokładnie nie wiadomo, czym jest New Age. Ogólnie można by powiedzieć, że za terminem tym skrywa się sprzeciw wobec dualistycznej filozofii europejskiej, cywilizacji technicznej, skostniałych instytucji kościelnych. A równocześnie holistyczna wizja świata, która uzupełnia ogląd rozumowy intuicją, poznaniem mistycznym [...]” (s. 18). Jak dowiadujemy się z książki, New Age, zwane także Erą Wodnika bądź Nową Erą, z jednej strony jest więc przekonaniami o znaczącym wpływie sfery sakralnej na życie człowieka, podkreślaniami znaczenia intuicji w kontraście do poznania rozumowego. To również sposób myślenia, wierzenia zainspirowany ideami filozoficznymi Wschodu. Ponadto możemy na to zjawisko spojrzeć z perspektywy socjologicznej i uznać, że jest to system praktyk religijnych uznawany i kultywowany przez pewne kręgi ludzi zafascynowanych rozwojem duchowym, medytacjami, oddziaływaniem energetycznym przedmiotów (np. minerałów czy amuletów).

W pierwszym rozdziale monografii Dorota Hall, powołując się na rozmaite źródła naukowe, rekonstruuje historię New Age, a właściwie historię zainteresowań tym nurtem wśród badaczy z różnych dziedzin, między innymi religii, filozofii, etnologii, antropologii, socjologii, a nawet historii. A ponieważ nie sposób pominąć skojarzenia New Age z kulturą popularną i zmianami cywilizacyjnymi, na początku książki autorka nawiązuje do procesów globalizacji i przedstawia nową duchowość w świetle

³Badania etnograficzne prowadzone były w ramach dwóch projektów: „Przestrzeń w kulturze New Age” (2000–2002) oraz „New Age — między wiarą a wiedzą” (2002–2004).

(po)nowoczesności, epoki indywidualizmu oraz sekularyzacji. Przywołanie tych pojęć przypomina, że tak naprawdę w erze globalizacji wszystkie zdarzenia są ze sobą powiązane, a dzięki niemal natychmiastowemu przekazowi informacji zjawisko New Age szybko się rozprzestrzenia i ma coraz więcej zwolenników na całym świecie.

Podczas lektury tego rozdziału ma się wrażenie, że autorka starała się przedstawić wszystkie znane opracowania i teorie nawiązujące do New Age. Niestety, zbyt długie i monotonne nawiązania do źródeł sprawiają, że utrudniony jest odbiór sensu przedstawianych zagadnień, po kilkunastu stronach można po prostu zgubić główną ideę rozważań. Ograniczenie liczby odnośników bibliograficznych sprzyałoby recepcji treści, co niewątpliwie przyciągnęłoby czytelników nie zajmujących się profesjonalnie podejmowaną tematyką, a chcących po prostu dowiedzieć się czegoś więcej na podejmowany temat.

Korzenie Nowej Ery w Polsce to temat części drugiej. Autorka w rzetelny i interesujący sposób opisuje kolejne etapy kształtowania się oraz adaptowania nowego wymiaru duchowości w naszym kraju. W tym celu powołuje się na wielu autorów, reprezentantów różnych dziedzin (między innymi Joannę Tokarską-Bakir, Leszka Matelę). Wielokrotnie podkreślany jest lokalny, polski wymiar tego ponadnarodowego zjawiska.

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym „Parerializm made in Poland”, Hall przygląda się bliżej polskiej tradycyjnej religijności. Przywołuje wiele badań pokazujących, jak naprawdę kształtuje się polska religijność, która, jak wiadomo, na poziomie deklaracji jest bardzo silnie zakorzeniona w świadomości Polaka-katolika. W rzeczywistości jednak nakazy i zakazy religii chrześcijańskiej traktowane są wybiórczo. W rozdziale tym zostało przywołanych wiele cytatów, zazwyczaj krytycznych, opisujących stosunek badanych Polaków do instytucji Kościoła, do obrzędów (głównie katolickich) oraz do księży. Jak się dowiadujemy, rozmówcy często negowali prawo Kościoła do roszczenia sobie rangi autorytetu w sprawach wiary czy moralności. Poza tym sprzeciwiali się traktowaniu Boga jako odległej, abstrakcyjnej postaci. Bóg, według

nich, objawia się w uwewnętrznionej postaci sędziego, wskazującego, co jest dobre, a co złe i którą ścieżką powinno się pójść. Respondenci odrzucają również nakazywane przez Kościół nieustanne poczucie winy, cierpienie i uległość na rzecz „radosnego” i, co najważniejsze, świadomego wymiaru rozwoju duchowego. Jednak trzeba podkreślić, że wszystkie „nowe” dogmaty bazują na tych tradycyjnych, co ponownie wskazuje na słuszność tezy postawionej na początku książki.

Bardzo interesujący jest kolejny rozdział mówiący o nadawaniu nowych znaczeń tradycyjnym miejscom. „Rekonceptualizacje przestrzeni” opierają się bowiem między innymi na tym, że ludzie są bardzo przywiązani do tradycyjnych miejsc kultu, jednak wraz z nowym wymiarem duchowości zaczynają je traktować w inny sposób. Na przykład niektóre budynki kościołów, jak twierdzą badani, kumulują ogromne pokłady energii, którą można czerpać podczas osobistych, czasem bardzo intymnych medytacji. Do kościoła nie chodzi się już więc, aby wysłuchać cotygodniowego kazania, lecz aby „naładować się energią”.

Rozdział piąty pt. „Ciągłość i zmiana ludowej religijności” zawiera kolejne argumenty świadczące o prawdziwości głównego założenia książki. Jednak najciekawszym aspektem, moim zdaniem, jest zwrócenie uwagi na wielość odwołań do nauki w języku używanym przez reprezentantów New Age, a zwłaszcza na posługiwanie się językiem nauk ścisłych i bardzo specyficzną terminologią. „W trakcie prowadzonych przeze mnie badań — pisze autorka — łatwo można było się natknąć na rozmaite odwołania do języka nauk ścisłych. [...] Mówiono więc o promieniowaniach magnetycznych i elektromagnetycznych, jonizacji ujemnej, ciekach wodnych syfonowych, kamieniach jako kondensatorach energetycznych, energetycznej polaryzacji plus–minus, częstotliwości wibracji czy poziomach kwantowych (opatrzonych konkretnymi wartościami liczbowymi)” (s. 302). Widzimy tu retorykę stylizowaną na naukową. Jednocześnie rozmówcom nie przeszkadza, co ciekawe, redukcjonizm naukowy, który zaprzecza istnieniu zjawisk niewytłumaczalnych drogą rozumową. Ten styl językowy jest wykorzystywany instru-

mentalnie w celu „profesjonalizacji” i uzasadnienia tradycyjnej, ludowej wizji świata. Nasuwa się wniosek, że mamy do czynienia z ambivalencją, pęknięciem: racjonalne wytłumaczenie pewnych zjawisk nie umniejsza jednak roli ingerencji zjawisk nadprzyrodzonych.

Zakończenie książki to podsumowanie wcześniejszych rozważań. Warto zauważyć, że jest to część, w której badaczka porzuca chłodny obiektywizm na rzecz własnych komentarzy opisywanych zjawisk. Bardzo klarownie ujmuje wszystkie wcześniej podejmowane zagadnienia oraz po raz kolejny przypomina o postawionej na początku tezie „o lokalnym wymiarze globalnego zjawiska”. Jest to, moim zdaniem, najlepszy rozdział recenzowanej monografii. Szczególnie mówiąc, szkoda, że elementy takiego podsumowania nie pojawiły się w jej wcześniejszych partiach, co znacznie uporządkowałoby przekazywane informacje. Powiązania przyczynowo-skutkowe zaś pomiędzy kolejnymi rozdziałami ułatwiłyby przyswajanie i zapamiętywanie przekazywanych treści.

Bezdiskusyjnym atutem jest uzupełnienie publikacji o bardzo obszerny i rzetelny spis bibliograficzny umieszczony na końcu książki. Zawiera on pozycje polskie i zagraniczne, zarówno wydania książkowe, jak i czasopisma, składające się na nieocenioną pomoc dla wszystkich osób zajmujących się tematyką New Age.

Autorka, stawiając oryginalną tezę o porównywalności New Age do tradycyjnej religijności, zdecydowała się na przywoływanie bardzo wielu źródeł. Dlatego też, obok niezaprzeczalnych walorów poznawczych, o których już wspomi-

nałam, monografia ta ma ogromne znaczenie praktyczne — dydaktyczne i edukacyjne. Dzięki materiałowi zebranemu przez autorkę i jej współpracowników stanowi kompleksowe podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy na temat Ery Wodnika. Całościowe przedstawienie tematu sprawia, że książka mogłaby zapewne aspirować do miana „podręcznika do New Age” dla studentów kierunków humanistycznych. Z pełnym przekonaniem polecam ją więc wszystkim studentom socjologii, antropologii i religioznawstwa.

Przydałby się jeszcze słownik najważniejszych pojęć, zawierający takie terminy jak „radiestezja”, „geomancja”, „wrażliwość mirakularna” czy „reiki”, co niewątpliwie ułatwiłoby lekturę publikacji, zwłaszcza osobom nie zajmującym się profesjonalnie tą dziedziną nauki.

Z całą pewnością można polecić tę książkę każdemu, kto choć trochę interesuje się tematyką New Age oraz wszystkim tym, którzy bacznie obserwują zmiany zachodzące obecnie w polskim społeczeństwie. Na podstawie trendów rozwijających się obecnie na Zachodzie można przypuszczać, że praktyki holistyczne oraz opisywany przez Dorotę Hall nowy wymiar tradycyjnej duchowości staną się niezwykle ważnym fragmentem naszej rzeczywistości. Nowa duchowość bowiem wobec kryzysu tradycyjnej religijności, głównie katolickiej, znajduje w Polsce bardzo dogodne warunki rozwoju. Dochodzi do tego sensualizm oraz fascynacja medycyną alternatywną, która, jak się zdaje, zawsze cechowała Polaków.